

Ірина Трощенко

*Київський національний університет ім. Тараса Шевченка,
Директор юридичного департаменту ТОВ “ТРИ О”, Україна*

МЕХАНІЗМ КОЛІЗІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НЕДОГОВІРНИХ ЗОБОВ’ЯЗАНЬ У ЗАКОНІ УКРАЇНИ «ПРО МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО» ТА РЕГЛАМЕНТІ ЄС РИМ II: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Iryna Troshchenko

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Director of Legal Department of LLC “TRI O”, Ukraine*

MECHANISM OF CHOICE OF LAW IN REGULATION OF NON-CONTRACTUAL OBLIGATIONS UNDER THE LAW OF UKRAINE “ON PRIVATE INTERNATIONAL LAW” AND ROME II REGULATION: COMPARATIVE ANALYSIS

The article deals with the approach to regulation of choice of law in the sphere of non-contractual obligations under Ukrainian legislation, namely the Law of Ukraine “On Private International Law” (11 July 2005), in comparison with the mechanism implemented under the Regulation (EC) No 864/2007 of the European Parliament and Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II). The general rules on choice of law in both legislative documents are analyzed, as well as the special rules regarding choice of law on separate types of non-contractual obligations such as unjust enrichment, product liability, pre-contractual liability, non-contractual obligations arising out of intellectual property rights, etc. In the result of the comparison, the propositions on the improvement of Ukrainian legislation on the choice of law in the sphere of non-contractual obligations were elaborated.

Keywords: non-contractual obligations, Rome II Regulation, Law of Ukraine “On Private International Law”, private international law unification, comparative law.

Основним джерелом міжнародного приватного права в Україні є Закон України «Про міжнародне приватне право», який було прийнято 23 червня 2005 р.¹ Проект Закону України про МПрП готувався в 1990-х рр. Тому він перейняв основні положення відомих на той час Римської конвенції і Гаазької конвенції з купівлі-продажу².

Колізійному регулюванню недоговірних зобов’язань присвячено Розділ VII Закону – «Колізійні норми щодо недоговірних зобов’язань», в якому, втім, вміщено лише чотири статті, присвячені питанню колізійного регулювання недоговірних зобов’язань – загальне правило, право, що застосовується до зобов’язань із відшкодування шкоди, право, що застосовується до відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) та право, що застосовується до набуття, збереження майна без достатньої правової підстави. Деяких видам правовідносин, в рамках яких можуть виникати недоговірні зобов’язання, присвячено окремі розділи закону, зокрема колізійні норми щодо прав інтелектуальної власності, проте питання недоговірної відповідальності окремо не врегульовано.

¹ *Про міжнародне приватне право 2005* (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної ради України*. <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2709-15>> (2018, серпень, 22).

² Довгерт, А.С. (2015). Законодавство України з міжнародного приватного права: джерела запозичення. *Приватне право і підприємництво*, 13, 16.

Регламент ЄС №864/2007 щодо права, яке застосовується до недоговірних зобов'язань (Регламент «Рим II»)¹ нині залишається єдиним джерелом вторинного права ЄС, яке регламентує сферу колізійного регулювання недоговірних зобов'язань у ЄС. Прийняття Регламенту «Рим II» відіграло важливу роль у процесі уніфікації міжнародного приватного права в рамках ЄС. Після прийняття у 1980 році Римської конвенції² (а згодом на її основі і Регламенту «Рим I»³), з предмету регулювання якої було виключено недоговірні зобов'язання, питання врегулювання колізій у цій сфері регламентувалося, в основному, внутрішніми нормами держав-членів ЄС. Робота над документом, що продовжувалась протягом більш ніж 30 років, призвела до формування остаточного тексту Регламенту та його прийняття Парламентом і Радою ЄС влітку 2007р.⁴

Отже, за загальним правилом, закріпленим у статті 48 Закону України «Про міжнародне приватне право» встановлено, що до зобов'язань, які виникають з дії однієї сторони, застосовується право держави, у якій мала місце така дія, проте норма також містить у собі відсилання до низки додаткових колізійних норм, які містяться у наступних статтях. Зокрема, права та обов'язки за зобов'язаннями, що виникають внаслідок завдання шкоди, визначаються правом держави, у якій мала місце дія або інша обставина, що стала підставою для вимоги про відшкодування шкоди⁵. Права та обов'язки за зобов'язаннями, що виникають внаслідок заподіяння шкоди за кордоном, якщо сторони мають місце проживання або місцезнаходження в одній державі, визначаються правом цієї держави⁶. Сторони зобов'язання, що виникло внаслідок завдання шкоди, у будь-який час після його виникнення можуть обрати право держави суду⁷. Крім того, відповідно до частини 3 статті 49 право іноземної держави не застосовується в Україні, якщо дія чи інша обставина, що стала підставою для вимоги про відшкодування шкоди, за законодавством України не є протиправною. Втім такий каскадний підхід закріплено саме щодо зобов'язань із заподіяння шкоди і хоча ця група недоговірних зобов'язань є, мабуть, найчисленнішою, проте все ж таки не включає в себе всі недоговірні зобов'язання.

Тобто, основна колізійна прив'язка, що має застосовуватись до недоговірних зобов'язань відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право» передбачає застосування права держави, де мала місце подія, з якої виникло зобов'язання.

Загальною прив'язкою згідно Регламенту Рим II є місце настання шкоди, незалежно від того, де мав місце юридичний факт, що спричинив настання шкоди та в якій країні чи країнах наступили опосередковані наслідки такої події⁸. При цьому, на відміну від підходу, втіленого у Законі України «Про міжнародне приватне право» загалом зобов'язання із завдання шкоди не винесені у окрему норму і, відповідно, регламентуються загальним правилом. Тому, є доречним порівняння Статті 4 Регламенту одразу із двома нормами Закону України, проте все ж таки варто пам'ятати про таку різницю до розмежування правовідносин.

¹ Regulation (EC) No 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II) 2007 (European Parliament and Council). *EUR-Lex*. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32007R0864>>.

² Convention on the law applicable to contractual obligations (Rome Convention) 1980 (European Economic Community). *EUR-Lex*. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1555428436715&uri=CELEX:41980A0934>> (2018, вересень, 10).

³ Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I) 2008 (European Parliament and Council). *EUR-Lex*. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1555428517910&uri=CELEX:32008R0593>>.

⁴ Трощенко, І.О. (2011). Роль регламенту «Рим II» в уніфікації міжнародного приватного права в ЄС. *Держава і право*, 53, 617.

⁵ Закон про міжнародне приватне право, ч.1 ст. 49 2005 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної ради України*. <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2709-15>> (2018, серпень, 22).

⁶ Закон про міжнародне приватне право, ч.2 ст. 49 2005 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної ради України*. <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2709-15>> (2018, серпень, 22).

⁷ Закон про міжнародне приватне право, ч.4 ст. 49 2005 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної ради України*. <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2709-15>> (2018, серпень, 22).

⁸ Regulation (EC) No 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II) p.1 art.4 2007 (European Parliament and Council). *EUR-Lex*. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32007R0864>>.

У Регламенті передбачено можливість гнучкого підходу при виборі права, яке має застосовуватись, а саме: визначено можливість відходу від загального правила, якщо сторони мають спільне місце проживання з на користь спільного місця проживання сторін¹ – аналогічно до підходу, втіленого в Законі України “Про міжнародне приватне право” щодо зобов’язань із заподіяння шкоди.

Крім того, у разі встановлення, що правовідносини мають більш тісний зв’язок із іншою країною, ніж та, що буде визначена на підставі вищевказаних правил прикріплення, то застосовується право такої країни². Встановлення найбільш тісного зв’язку може бути спричинене існуванням між сторонами правовідносин або договору, що тим чи іншим чином пов’язаний із правовідносинами із спричинення шкоди. Втім, варто зазначити, що підставою для визначення такого зв’язку може бути не лише існуючий договір але і договір який не відбувся, внаслідок зриву переговорів або договору, що було анульовано, або це можуть бути правовідносини сімейного характеру³.

Такий підхід обґрунтовується справедливим балансом інтересів особи, яка притягається до відповідальності, і особи, якій заподіяно шкоду, а також цей підхід відповідає сучасній концепції права цивільно-правової відповідальності і розвитку систем відповідальності без вини. Зважаючи на особливості сучасного світу та його глобалізацію, формула прикріплення закріплена у Регламенті видається більш обґрунтованою, а її використання призведе до простішого визначення правопорядку, що підлягає застосуванню.

З огляду на вищезазначене, варто уточнити загальне правило, закріплене у Законі України “Про міжнародне приватне право” та закріпити прив’язку до місця настання шкоди замість місця вчинення дії, що спричинила настання шкоди. Крім того, варто додати положення щодо можливого відходу від загального правила саме до статті, що закріплює загальне правило аналогічно до норм щодо окремих видів зобов’язань, тобто об’єднати дві норми: яка містить загальне правило та яка регламентує зобов’язання із заподіяння шкоди.

Незважаючи на те, що підхід щодо першої з можливих підстав відходу від застосування загального правила та формули прикріплення щодо обрання права, що застосовується до зобов’язань із заподіяння шкоди – право спільного місця проживання сторін, збігається у Законі України “Про міжнародне приватне право” та Регламенті ЄС “Рим II”, наступні підстави для такого відходу різняться. Підхід відповідно до якого здійснюється відхід від загального правила на користь права найбільш тісного зв’язку, який закріплений у Регламенті Рим II вбачається обґрунтованим та логічним, а отже доречним буде його закріплення у законодавстві України про міжнародне приватне право на ряду із відходом на користь закону суду за вибором сторін, а може і замість права сторін на обрання закону суду. Як відомо, саме відхід від аналогічних норм є одним із способів уникнення *forum shopping*, що також є однією з цілей Регламенту “Рим II”⁴.

Спеціальні колізійні прив’язки також передбачені Розділом VII Закону України «Про міжнародне приватне право» стосовно вимог про відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) та зобов’язань із безпідставного збагачення.

Так, до вимоги про відшкодування шкоди на вибір потерпілого застосовується: 1) право держави, у якій знаходиться місце проживання, місцезнаходження або основне місце діяльності потерпілого; 2) право держави, у якій знаходиться місце проживання або місцезнаходження виготовлювача товару або виконавця роботи (послуги); 3) право держави, у якій потерпілий придбав товар або в якій для нього була виконана робота (надана послуга)⁵.

¹ Regulation (EC) No 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II) p.2 art.4 2007 (European Parliament and Council). *EUR-Lex*. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32007R0864>>.

² Regulation (EC) No 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II) p.3 art.4 2007 (European Parliament and Council). *EUR-Lex*. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32007R0864>>.

³ Stone, P. (2007). The Rome II Regulation on Choice of Law in Tort. *Ankara Law Review*, 4, 2, 115.

⁴ Okoli, Chukwuma, Omoshemime Arishe, G. (2012). The Operation of the Escape Clauses in the Rome Convention, Rome I Regulation and Rome II Regulation. *Journal of Private International Law*, 8, 3, 536.

⁵ Закон про міжнародне приватне право, ст. 50 2005 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної ради України. <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2709-15>> (2018, серпень, 22).

При цьому у статті 5 Регламенту «Рим II» передбачено застосування: 1) права країни, де особа, якій завдано шкоду має своє звичайне місце проживання в день завдання шкоди, якщо продукція була випущена на ринок цієї країни; або, при невиконанні цієї умови, 2) права країни, де була придбана ця продукція, якщо продукція була випущена на ринок в цій країні; або, при невиконанні цієї умови, 3) права країни, де настала шкода, якщо продукція була випущена на ринок цієї країни.

Як бачимо, у законодавстві України та Регламенті «Рим II» спостерігається різний підхід до колізійного регулювання цих відносин. Згідно Закону України потерпілий обирає правопорядок, що підлягає застосуванню, з певного переліку, тоді як у Регламенті визначено більш чіткі правила визначення правопорядку. З одного боку підхід, закріплений у законодавстві України, більш сприятливий для потерпілого, проте це може призвести до певної непередбачуваності у питанні застосовуваного права. Крім того, потерпілий не завжди володіє специфічними знаннями для того, щоб визначити, який саме правопорядок є найбільш сприятливим для нього. Відповідно, впровадження порядку, передбаченого Регламентом, чи хоча б принципу, який використовується у Регламенті, призвело би до більшої передбачуваності у питанні вибору права.

Законом України передбачено, що до зобов'язань, що виникли внаслідок набуття, збереження майна без достатніх правових підстав, застосовується право держави, у якій такі дії мали місце. При цьому сторони зобов'язання у будь-який час після його виникнення можуть домовитися про застосування до нього права держави суду. Відповідно до Регламенту «Рим II» до цих недоговірних зобов'язань передбачено застосування права місця спільного проживання сторін, право країни де відбулося безпідставне збагачення та право найбільш тісного зв'язку. Разом з тим, зважаючи на особливості деяких правовідносин (зокрема електронна торгівля, блокчейни та подібне) прив'язка до місця вчинення дій не завжди буде спрацьовувати, так само не завжди буде можливість реалізувати право на вибір правопорядку. Вважаю, що норма повинна бути розширена іншими правилами прикріплення, що б застосовувалися у випадку не спрацювання першого правила. Можливо у даному випадку обґрунтованим було б закріплення правила застосування права найбільш вразливої сторони. Так само тут варто ще раз зазначити, що на сьогодні спостерігається відхід від права вибору сторонами права країни суду, а отже при реформуванні законодавства України про міжнародне приватне право слід врахувати цей досвід.

До правовідносин у сфері права інтелектуальної власності вітчизняне законодавство передбачає застосування права країни у якій вимагається захист цих прав. При цьому питання колізійного регулювання винесено в окремий розділ IV Закону України «Про міжнародне приватне право» і в ньому не проводиться різниця між договірними та недоговірними зобов'язаннями, що виникають внаслідок порушення таких прав¹. Це не варто розглядати як недолік, скоріше навпаки, оскільки це говорить про однообразність колізійного регулювання таких відносин.

Згідно із Регламентом «Рим II» передбачено застосування права країни, до якої висувається вимога про захист, або (у випадку застосування права ЄС) право країни, де право було порушено². Отже законодавство України аналогічне вимогам, які висуваються правом ЄС.

Щодо правил розв'язання колізій у питаннях недобросовісної конкуренції, то слід зауважити, що у Законі України «Про міжнародне приватне право» спеціальна норма відсутня. Разом з тим, у Регламенті «Рим II» до цих правовідносин передбачено досить багатоаспектний механізм колізійного регулювання. За загальним правилом застосування права країни, на території якої зачіпаються або можуть зачіпатися конкурентні відносини або колективні інтереси споживачів. Крім того у нормі закріплено досить детальний механізм застосування права у випадках, якщо порушення зачіпають права лише одного конкурента (загальне правило – місця настання шкоди), у випадку обмеження конкуренції (право країни, де зачіпається чи може зачіпатися ринок або право

¹ Закон про міжнародне приватне право, ст.36-37 2005 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної ради України. <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2709-15>> (2018, серпень, 22).

² Regulation (EC) No 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II) art.8 2007 (European Parliament and Council). EUR-Lex. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32007R0864>>.

країни-доміцилію відповідача)¹. Важливим нюансом цієї норми є те, що у сфері цих відносин не дозволяється відхід від закріплених норм шляхом угоди сторін про обрання права.

Питання застосування права у сфері недоговірних зобов'язань у разі завдання шкоди навколишньому середовищу також окремо не врегульовано Законом України «Про міжнародне приватне право», що є істотною прогалиною вітчизняного законодавства. Відповідно до статті 7 Регламенту «Рим II» має застосовуватись загальне правило, тобто право країни настання шкоди, якщо особа, що вимагає захисту такого права не обере підставою для своїх вимог право країни, де стався юридичний факт, що призвів до настання шкоди. На наш погляд підхід, втілений у Регламенті Рим II, що передбачає застосування права місця завдання шкоди, як загального правила, у цьому випадку, є цілком обґрунтованим та логічним.

Не врегульовані в Законі України «Про міжнародне приватне право» і відносини, що пов'язані із страйками або локаутами, тоді як згідно із європейським законодавством до цих відносин передбачено застосування права країни де мали місце ці страйки або локаути². Отже у законодавстві країни існує прогалина, яка потребує усунення і яка, на наш погляд, може бути врегульована спеціальною нормою, що має передбачити застосування права місця вчинення дії у каскаді з правом місця настання шкоди, але за умов внесення відповідних змін щодо відповідальності за такі дії до цивільного законодавства України

Правила застосування колізійних прив'язок у недоговірних зобов'язаннях з ведення чужих справ без доручення також не знайшли спеціального закріплення у законодавстві України. Згідно із статтею 11 Регламенту «Рим II», до цих правовідносин передбачено застосування права, що регулює існуючі взаємовідносини виходячи із спільного місця проживання сторін, місця вчинення дії, найбільш тісного зв'язку. Оскільки ці правовідносини частіше за все виникають внаслідок існуючих відносин між сторонами, підхід реалізований у Регламенті «Рим II», на наш погляд, є більш обґрунтованим і може бути врахований при удосконаленні вітчизняного законодавства.

У законодавстві України взагалі не врегульовано розв'язання колізій у сфері переддоговірної відповідальності. Тоді як відповідно до статті 12 Регламенту «Рим II» встановлено, що до цих правовідносин має застосовуватись право, що застосовувалось би до договору, право місця настання шкоди, право спільного звичайного місця проживання сторін, або право найбільш тісного зв'язку. Вважаємо, що за таких умов важливо закріпити концепцію переддоговірної відповідальності в рамках цивільного законодавства, адже на сьогодні аналогія існує лише в сімейному праві – відшкодування збитків у зв'язку із підготовкою до весілля, якщо шлюб не відбувся. Відповідно, після закріплення у цивільному законодавстві норм матеріального права, можливе закріплення відповідної колізійної прив'язки на рівні міжнародного права за аналогією з нормами Регламенту «Рим II».

Окремо варто зупинитися на закріпленні положень щодо вибору права сторонами у сфері недоговірних зобов'язань. Як вже зазначалося вище, Законом України «Про міжнародне приватне право» щодо деяких видів недоговірних зобов'язань, а саме зобов'язання внаслідок відшкодування шкоди та зобов'язання із безпідставного збагачення, передбачено можливість обрання сторонами права суду. Підхід, закріплений у Регламенті Рим II кардинально відрізняється від втіленого у законодавстві України. Так, згідно статті 14 Регламенту сторони мають право обрати право, що підлягає застосуванню і такий вибір не обмежується лише правом суду. Обмеження права вибору сторін обмежується частково лише правом найбільш тісного зв'язку, тобто у випадку якщо на момент настання шкоди всі елементи ситуації знаходилися на території однієї чи декількох країн, право обране сторонами не може обмежувати застосування норм такої країни, відхід від яких не дозволяється шляхом угоди сторін³. Говорити однозначно про доцільність імплементації такого підходу в Україні ще зарано, проте очевидно, що такі норми, на певному, будуть впроваджені у законодавство у випадку подальшої інтеграції України в європейське співтовариство.

¹ Regulation (EC) No 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II) art.6 2007 (European Parliament and Council). *EUR-Lex*. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32007R0864>>.

² Regulation (EC) No 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II) art.9 2007 (European Parliament and Council). *EUR-Lex*. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32007R0864>>.

³ Трощенко, І.О. (2010). Особливості застосування *lex voluntatis* до недоговірних зобов'язань відповідно до Регламенту Рим II. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 90, 179.

Отже, колізійне регулювання недоговірних зобов'язань, та зокрема зобов'язань із завдання шкоди, згідно закону України “Про міжнародне приватне право” виходить із загального правила прикріплення – права країни, де сталася подія, що призвела до настання шкоди. Щодо зобов'язань із завдання шкоди також, у випадку якщо сторони зобов'язання проживають в одній країні, застосовується права спільного місця проживання сторін, а також допускається обрання сторонами права суду. На ряду із загальним правилом, українське законодавство містить декілька спеціальних норм: (1) щодо завдання шкоди продукцією – на вибір потерпілого право місця проживання або місцезнаходження потерпілого, право місця проживання або місцезнаходження постачальника продукції, робіт або послуг або права місця виконання робіт чи придбання товару; та (2) щодо зобов'язань із безпідставного збагачення – право держави, де мали місце дії, що призвели до виникнення зобов'язань та право країни суду за вибором потерпілого.

Регламент Рим II містить більш диференційований підхід до колізійного регулювання даного виду зобов'язань та виходить із загального правила місця настання шкоди, а також допускає вибір права сторонами у всіх ситуаціях за виключенням зобов'язань, що виникають внаслідок недобросовісної конкуренції та щодо застосування публічного порядку. Закріплення окремих спеціальних норм щодо достатньо великої кількості зобов'язань у Регламенті дозволяє врахувати специфіку тих чи інших відносин при визначенні формули прикріплення – ознака, якої бракує законодавству України про міжнародне приватне право. Крім того важливою новелою Регламенту є закріплення широке застосування *lex voluntatis*, тоді як Закон України обмежує вибір права лише правом суду і допускається лише у двох видів зобов'язань.

Загалом підхід до колізійного регулювання, закріплений у Регламенті ЄС №864/2007 щодо права, яке застосовується до недоговірних зобов'язань може стати основою для вдосконалення законодавства України про міжнародне приватне право.

References:

1. Dohert, A.S. (2015). *Zakonodavstvo Ukrainy z mizhnarodnoho pryvatnoho prava: dzherela zapozychennia* [Ukrainian legislation on private international law: sources of borrowing]. *Pryvatne pravo i pidpriemnytstvo* [Private and Business Law], no. 13, 16. [in Ukrainian].
2. *Zakon pro mizhnarodne pryvatne pravo 2005* [The Law on Private International Law] (Verkhovna Rada of Ukraine). *Ofitsiyni sait Verkhovnoi rady Ukrainy* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2709-15>> (2018, August, 22). [in Ukrainian].
3. Troshchenko, I.O. (2010). *Osoblyvosti zastosuvannia lex voluntatis do nedohovirnykh zoboviazan vidpovidno do Rehlamentu Rym II* [Features of *lex voluntatis* application to non-contractual obligations in accordance with Rome]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn* [Actual problems of international relations], no. 90, 179. [in Ukrainian].
4. Troshchenko, I.O. (2011). *Rol rehlamentu «Rym II» v unifikatsii mizhnarodnoho pryvatnoho prava v YeS* [The role of the Rome II Regulation in the unification of international private law in the EU]. *Derzhava i pravo* [State and Law], issue 53, 617. [in Ukrainian].
5. *Convention on the law applicable to contractual obligations (Rome Convention) 1980* (European Economic Community). *EUR-Lex*. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1555428436715&uri=CELEX:41980A0934>> (2018, September, 10). [in English].
6. Okoli, Chukwuma, Omoshemime Arishe, G. (2012). *The Operation of the Escape Clauses in the Rome Convention, Rome I Regulation and Rome II Regulation*. *Journal of Private International Law*, vol. 8, no. 3, 536. [in English].
7. *Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I)2008* (European Parliament and Council). *EUR-Lex*. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1555428517910&uri=CELEX:32008R0593>>. [in English].
8. *Regulation (EC) No 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II) 2007* (European Parliament and Council). *EUR-Lex*. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32007R0864>>. [in English].
9. Stone, P. (2007). *The Rome II Regulation on Choice of Law in Tort*. *Ankara Law Review*, vol. 4, no. 2, 115. [in English].